

Tunge led i forfelt og ekstraposition – et fænomen i dansk talesprogsgrammatik

Magnus G.T. Hamann, Simon Bierring Lange og Karen Kiil Brøcker
Aarhus Universitet

Udvidet resume

1. Introduktion

Denne undersøgelse er blevet til i forbindelse med et projekt på Afdeling for Lingvistik på Aarhus Universitet søsat af Jakob Steensig. Projektet hedder DanTIN (Danish talk-in-interaction) og har dansk talesprog som fokus. Det er målet med projektet at udarbejde en talesprogsbaseret grammatik. Talesprogets regler adskiller sig på mange punkter fra skriftsprogets regler. Alligevel behandles dansk grammatik som ét fænomen med skriftsproget som model (for en grundig gennemgang af denne problemstilling, se Linell 2005). Denne undersøgelse behandler et område, hvor der gælder forskellige grammatiske regler for skriftsproget hhv. talesproget. I både tale- og skriftsproget kan sprogbrugere trække elementer, de ønsker at tage udgangspunkt i, frem forrest i sætningen. Det er også muligt at indskyde en kopi af et tungt led mellem selve leddet og resten af sætningen (Christensen & Christensen 2005). I skriftsproget er det mest almindeligt, at tunge led forekommer i forfeltet uden kopi. I talesprog forekommer der imidlertid hyppigt en kopi i forfeltet, mens det tunge led står i ekstraposition. Denne undersøgelses hypotese er, at “tunge led kun forekommer i forfelt i dansk samtalesprog i særlige situationer”. Tunge led blev i undersøgelsen defineret som “alle syntagmer, der er større end pronominer og småadverbier.”

Magnus G.T. Hamann, Simon Bierring Lange og Karen Kiil Brøcker

Undersøgelsen baserer sig på en syntaktisk distributionsanalyse, der er foretaget på baggrund af et samtaleprogs-korpus på 452 eksempler på tunge led i forfelt og ekstraposition. Resultaterne fra denne undersøgelse støtter hypotesen om, at tunge led kun i særlige situationer forekommer i selve forfeltet i dansk talesprog. Dette underbygges af tre observationer:

- 1) alle typer af led kan stå i ekstraposition med en kopi i forfeltet, mens dette ikke gør sig gældende for forfeltet,
- 2) syntaktisk komplekse led lader til at forekomme overvejende i ekstraposition,
- 3) for at nominalsyntagmer forekommer direkte i forfeltet, skal de være tidligere nævnt i samtalen, eller givet af den situationelle kontekst.

Undersøgelsen består af en syntaktisk distributionsanalyse samt en analyse af datasættets nominalsyntagmer, der påviser, at informationstunge nominaler optræder i ekstraposition med en kopi i forfeltet i dansk talesprog, medmindre de er tidligere nævnt i samtalen eller er givet ud fra den situationelle kontekst. Dette træk adskiller sig fra den tendens i dansk skriftsprog, hvor informationstunge nominaler normalt vil stå i forfeltet uden kopi.

2. Distributionsanalyse

Vores data bestod af i alt 25 samtaler, som i alt varer 2 timer 57 minutter. Samtalerne varierer på flere aspekter: antallet af deltagere, om de foregår i dagligdags eller institutionelle settings, om de foregår vis-a-vis eller over telefonen, samtaledeletagernes alder, etc. Denne diversitet er med til at styrke datasættet som grundlag for en undersøgelse af talesprogsgrammatik.

Selve analysen bestod i at gennemgå alle sætninger i data, for at kortlægge distributionen af forskellige syntagmer i henholdsvis forfelt og ekstraposition. Langt de fleste forfelte var udfyldt af lette led. Vi

Tunge led i forfelt og ekstraposition ...

foretog ikke en optælling af, hvor mange sætninger, der havde lette led i forfeltet, men en klart overvejende del af forfelterne var udfyldt af lette led som pronominer eller småadverbier. Et estimat dannet på baggrund af de første syv samtaler er, at tunge led i forfelt eller ekstraposition udgør et sted mellem 5-10 % af det samlede antal sætninger.

Resultatet af vores distributionsanalyse fremgår af figur 1:

Typer af led	Tungt led i forfelt	Tungt led i ekstraposition
Adverbiel ledsætning	2	85
Genstandsledsætning	1	6
Helsætning		9
Infinitivsyntagme	1	2
Nominalsyntagme	145	140
Præpositionssyntagme	15	16
Adverbium	12	18
Ialt:	176	276

Figur 1. Antal forekomster af forskellige typer led i forfelt og ekstraposition.

Overordnet kan det noteres, at tunge led generelt hyppigst optræder i ekstraposition med en kopi i forfeltet. Derudover er det tydeligt, at distributionen varierer en del på tværs af syntagmetyper. Helsætninger optræder i data kun i ekstraposition, men er et relativt sjældent led med kun 9 forekomster i alt. Ledsætninger står klart hyppigst i ekstraposition, hvorimod præpositionssyntagmer, infinitivsyntagmer og nominalsyntagmer optræder omtrent lige hyppigt i begge positioner. Figur 2 grupperer syntagmerne mht. deres distribution:

Kun i ekstra-position	Hyppigst i ekstra-position	Omtrent lige hyppigt i begge positioner	Hyppigst i forfelt
Helsætninger	Ledsætninger Adverbier	Præpositionssyntagmer Infinitivsyntagmer Nominalsyntagmer	—

Figur 2. Syntagmernes distribution grupperet efter hyppighed

Overordnet set kan distributionen af tunge led godt passe med hypotesen om, at tunge led kun forekommer i selve forfeltet under bestemte betingelser. Ledsætningssyntagmernes distribution passer godt med hypotesen om, at tunge led kun forekommer i forfelt under specielle betingelser, da disse syntagmer optræder så sjældent i forfeltet i data, at det med rimelighed kan karakteriseres som marginaltilfælde. Derimod passer distributionen af præpositionssyntagmerne, infinitivsyntagmerne og nominalsyntagmerne, samt adverbierne ikke så godt med hypotesen. På grund af relativt få forekomster kunne vi ikke drage konklusioner mht. infinitivsyntagmerne. Præpositionssyntagmernes og adverbierne distribution så ud til typisk at være betinget af deres tyngde. Simple adverbier var typisk placeret i forfeltet, mens de tungere (mht. antallet af morfemer) præpositionssyntagmer typisk var placeret i ekstraposition. I den videre analyse havde vi specielt fokus på nominalsyntagmernes distribution, da denne gruppe var den klart mest almindelige type syntagme i både forfelt og ekstraposition. De forskellige nominalsyntagmer i vores korpus blev gennemgået, for at afdække systematiske grupperinger syntagmerne imellem. Ligesom de andre syntagmer tenderede nominalsyntagmerne mod at stå i ekstraposition, jo tungere de blev. Ydermere viste syntagmerne en klar gruppering efter to andre faktorer: alle nominalsyntagmer, der stod i forfeltet, havde enten været nævnt tidligere i samtalen, eller fremgik af den situationelle kontekst. Den situationelle kontekst skal her forstås både som elementer, der er til stede i den ekstralingvistiske kontekst, samtalen udfolder sig i, samt referenter, der er blevet aktiveret i

forbindelse med de *scenarier*, forstået som stereotype konfigurationer af aktører og procedurer (Sanford & Garrod 1981), der er aktive i samtalen.

3. Konklusion

Konklusionen på baggrund af data er, at tunge led kun forekommer i særlige tilfælde i forfæltet i dansk talesprog. De særlige tilfælde for nominalsyntagmer er, at de er:

- 1) tidligere nævnt i samtalen, eller
- 2) givet af den situationelle kontekst

Derudover lader der til at være en tendens til, at jo tungere et givent led er, jo oftere bliver det placeret i ekstraposition. Videre undersøgelser må forsøge at afdække mere præcist, hvad der betinger valget af konstruktion for sprogbrugerne mht. andre syntagmetyper end nominalsyntagmerne.

Litteratur

- Christensen, R.Z. & L. Christensen (2005) *Dansk grammatik*. Odense: Syddansk universitetsforlag.
- Linell, Per (2005) *The written language bias in linguistics: its nature, origins and transformations*. New York: Routledge.
- Sanford, A.J. & S.C. Garrod (1981) *Understanding written language: Explorations of comprehension beyond the sentence*. Chichester, England: John Wiley and Sons.